

14. Про затвердження кваліфікаційних вимог та критеріїв професійної придатності для зайняття посад директорів територіальних органів, керівників підрозділів центрального апарату, окремих працівників підрозділу внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Державного бюро розслідувань: Наказ Державного бюро розслідувань №19 від 26.02.2018. URL: <https://kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Nakaz19.pdf> (дата звернення 15.08.2019 року)

УДК_349.3

Чепова Л.О.,
аспірантка 1 року навчання
кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК ОКРЕМА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню системи соціальних послуг в Україні для окремої категорії населення (працівники в сфері освіти в Україні) та аналізу різних підходів до тлумачення визначення поняття соціальні послуги на законодавчому і на теоретичному рівнях. Визначено передумови та основні положення реформи системи соціальних послуг в Україні. Внесено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та необхідності прийняття Державного стандарту, який би регулював порядок надання соціальних послуг для працівників в сфері освіти в Україні, а також необхідності децентралізації системи надання соціальних послуг в Україні.

Ключові слова: соціальні послуги, працівники в сфері освіти, децентралізація, соціальне забезпечення, складні життєві обставини.

Article is devoted to research terms «social services» for employees in the area of education in Ukraine and analyses of different approaches to their interpretation. Detected the importance of reforming this system. Introduced proposals to improve existing laws and the necessity of decentralization «social services» system for employees in the area of education in Ukraine. The Ukrainian government should pass the rules to regulate the system of social services for people who work in the field of education in Ukraine.

Keywords: social services, employees in the area of education, decentralization, social security, difficult life circumstances.

Актуальність висвітлення теми соціальних послуг як окремої форми соціального забезпечення працівників у сфері освіти в Україні залишається поза сумнівами, тому що, по-перше, інститут соціальних послуг в Україні у 2020 році має набути чимало законодавчих новел,^[1] а дослідження питання соціальних послуг для такої окремої категорії осіб як працівники у сфері освіти в Україні вбачається актуальною, адже роль освіти у сучасному суспільстві є визначальною. А відтак, підвищення престижу професій у сфері освіти в Україні тісно пов'язано з соціальним та економічним розвитком України. Соціальні послуги, за умови функціонування вищезазначеного елементу системи соціального забезпечення для працівників у сфері освіти в Україні на належному рівні, а також за умови наявності прозорого механізму та прозорої зрозумілої процедури отримання соціальних послуг для працівників у сфері освіти в Україні можуть бути одним із інструментів для підвищення престижу професій у сфері освіти в Україні. На нашу думку, підвищення престижу професій у сфері освіти в Україні буде мати низку сприятливих наслідків для суспільства загалом та для конкретних індивідів зокрема, а саме: рівень правосвідомості в Україні буде зростати, основоположні принципи демократичного суспільства будуть діяти не декларативно, а реально, рівень професійної підготовки осіб, що здобувають

освіту в Україні буде невпинно зростати (адже буде наявна мотивація для належного виконання своїх професійних обов'язків та трудової функції з боку працівників у сфері освіти в Україні), відповідно рівень освіти в Україні покращиться, а тому буде більше професіоналів у багатьох профільних сферах, рівень бідності та безробіття в Україні буде поступово зменшуватися. [8]

І.І.Мусієнко зазначає, що освіченість є джерелом саморозвитку кожної держави, основою консолідації суспільства загалом, а також національної стійкості.[7]

Загалом питання системи соціальних послуг з правової точки зору **вже досліджували такі науковці:** Т.В. Семигіна, О.О. Іляш, У.Я. Садова, Е.М. Лібанова, В.І. Куценко, М.І. Онуфрик, О.М. Палій, В.М. Новіков, Н.П. Ярош, В.А. Скуратівський, Н.М. Хуторян, **проте дослідження системи соціальних послуг для такої окремої категорії громадян як працівники у сфері освіти науковцями майже не проводилося.**

Метою статті є висвітлити недоліки правового регулювання соціальних послуг як окремої форми соціального забезпечення працівників у сфері освіти в Україні та запропонувати шляхи подолання таких недоліків.

Також необхідно зазначити, що система надання соціальних послуг в Україні знаходиться на стадії реформування. [16]

Науковці, юристи та політичні діячі наразі наголошують на важливості та актуальності реформування системи соціальних послуг в Україні та регламентації порядку надання вищезазначених послуг.

Так, М. Онуфрик зазначає, що реформування системи соціальних послуг є однією з найбільш визначальних у сфері соціальної політики в Україні за останнє десятиріччя, адже на відміну від інших структурних елементів системи соціального забезпечення в Україні, таких як пільги, дотаційні виплати, допомога соціального спрямування, субсидії тощо, саме соціальні послуги реально можуть допомогти людині подолати повністю або принаймні частково наслідки складних життєвих обставин. [12]

Для того, щоб більш детально дослідити питання соціальних послуг як окремої форми соціального забезпечення працівників у сфері освіти в Україні, необхідно звернутися до дефініції словосполучення «соціальні послуги». Поняття «соціальні послуги» прямо закріплено на законодавчому рівні в Україні, окрім того серед науковців відбуваються активні дискусії щодо того яке саме визначення «соціальних послуг» як правової категорії є найбільш точним та коректним.

Законодавець визначає соціальні послуги як дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особи/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України. [1]

К.В. Дубич визначає соціальні послуги як систему правових, економічних, а також соціальних, психологічних, медичних, реабілітаційних заходів або заходів іншого спрямування, що мають на меті допомогти окремим соціальним групам або індивідам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують допомоги ззовні з метою мінімізації наслідків складних життєвих обставин, адаптації соціального характеру та повернення до повноцінного життя. Вищезазначені заходи реалізуються на інституційному рівні (надання соціальних послуг через соціальні служби, які реалізують свої функції, покладені на них державою) та індивідуально (соціальна послуга надається безпосередньо соціальним працівником). [13]

Е.І. Холостова визначає соціальні послуги як дію або дії у сфері соціального обслуговування щодо надання постійної або періодичної, або разової допомоги, у тому числі термінової допомоги громадянину з метою покращення умов його життєдіяльності і (або) розширення його можливостей щодо самостійного забезпечення своїх основних життєвих потреб.[11;35]

На нашу думку, підхід Е. І. Холостової до визначення поняття соціальна послуга є дещо устарілим та пострадянським, коли на законодавчому рівні ще фігурувало поняття «соціальне обслуговування», а поняття «соціальні послуги» законодавець не використовував взагалі.

У 2020 році має набути чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги», адже, чимало проблем містить чинна нині редакція вищезазначеного закону. [1] Як зазначають представники Національного інституту стратегічних досліджень, рівень надання соціальних послуг в Україні в переважній більшості випадків є незадовільним, [14] а тому система надання

соціальних послуг в Україні потребує змін. Основні проблеми системи надання соціальних послуг для працівників у сфері освіти в Україні:

- незадовільний рівень розвитку інфраструктури ринку системи надання соціальних послуг як загалом, так і для такої категорії осіб як працівники у сфері освіти в Україні зокрема;
- держава не виділяє кошти, цільове використання яких мало би передбачати належне надання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні, а відтак забезпечувати належний рівень соціального забезпечення працівників у вищезазначеній сфері;
- державою не фінансується низка проектів громадських та комерційних організацій, що мають на меті підвищити рівень надання соціальних послуг в Україні для окремих категорій осіб, зокрема для працівників у сфері освіти в Україні;
- такі фактори як висока кваліфікація надавачів соціальних послуг та контроль за системою управління соціальними послугами також не функціонують в Україні в рамках системи належного та ефективного надання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні;
- інформаційне забезпечення щодо системи та порядку надання соціальних послуг в Україні також потребує вдосконалення.[16]

Серед проблем належної реалізації надання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні варто також висвітлити проблему щодо того, що належний рівень надання соціальних послуг залежить безпосередньо від того, добросовісно чи ні надавач соціальних послуг як суб'єкт правовідносин у системі надання соціальних послуг, буде виконувати свої професійні обов'язки, які держава поклала на нього відповідно до положень чинного законодавства України, а не тому, що система надання соціальних послуг працює як злагоджений механізм. Відтак, вірогідність отримання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні на належному рівні значно зменшується, а статистичні дані свідчать, що невдоволеність отримувачами соціальних послуг як суб'єктів правовідносин у сфері соціальних послуг досягає піку. [9]

Особливо гостро негативні тенденції розвитку системи надання соціальних послуг для працівників у сфері освіти в Україні за період незалежності України припали на 2009-2011 роки. [14]

Статистичні дослідження того періоду висвітлюють, що відділення соціальної допомоги на дому в Україні у 2009-2010 роках припиняли своє функціонування, відтак у 2011 р. кількість таких відділень зменшилася майже на 2 % порівняно з попередніми роками, а кількість територіальних центрів соціального обслуговування, які були уповноважені державою надавати допомогу побудово-соціального та медичного характеру для непрацездатних громадян України (в тому числі і тих, хто раніше працював у сфері освіти) на умовах стаціонарного, тимчасового, денного перебування зменшилися приблизно на 1 % у порівнянні з попередніми роками. Лише одна третина зареєстрованих заяв від осіб щодо необхідності отримання соціальних послуг реалізовувалася на практиці, вищезазначені дані, звісно, не є хорошими показниками і безпосередньо свідчили про те, що ситуація, що склалася в Україні щодо системи надання соціальних послуг потребує негайних змін.

У той самий час, статистичні дані свідчать, що саме у цей період суми річних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні для вразливих категорій населення збільшувалися, так на початок 2008 року сума видатків за вищезазначеним призначенням складала 48,5 млрд грн., 74,1 млрд грн – у 2009 р., 78,8 млрд грн – у 2010 р. [14]

Така інформація чітко окреслює, що хоч кошти із Державного бюджету для належного функціонування системи надання соціальних послуг виділялися, проте за цільовим використанням не використовувалися. Це свідчило про наявність двох основних проблем: відсутності контролю за цільовим використанням коштів та неналежне функціонування системи надання соціальних послуг в Україні. З метою вирішення даних проблем була затверджена Концепція реформування системи соціальних послуг.

Відтак, вирішенням вищезазначеної проблеми буде децентралізація системи надання соціальних послуг в Україні, в тому числі і для такої категорії осіб як працівники у сфері освіти.

Децентралізація системи надання соціальних послуг в Україні – наскрізна лінія нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини щодо системи надання соціальних послуг в Україні та мають вступити в силу вже на початку 2020 року. [15]

У процесі децентралізації системи надання соціальних послуг в Україні повноваження щодо реалізації даного напрямку державної політики планують передавати з центрального рівня на місцевий, а саме: об'єднаним територіальним громадам, з початку січня 2020 року має

змінитися розподіл повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, повноваження щодо надання соціальні послуги планують зробити максимально наближеними до отримувачів соціальних послуг, кожна територіальна громада має буде створити окремий структурний підрозділ, до повноважень якого будуть належати надання соціальних послуг громадянам.

Процес передачі повноважень з надання соціальних послуг на місця не є простим і швидким, у громад виникає безліч запитань і труднощів. Щоб допомогти громадам, необхідна допомога з боку держави.

Соціальні послуги будуть надаватися включно у відповідності до соціальних стандартів, які має затверджувати центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціальної політики, а саме – Міністерство соціальної політики. [16]

На даний час існують та функціонують такі державні стандарти щодо надання соціальних послуг в Україні:

- Державний стандарт догляду вдома, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 13.11.2013 № 760;
- Державний стандарт соціальної адаптації, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514;
- Державний стандарт соціальної послуги консультування, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678.

Звичайно, необхідність отримання соціальних послуг різного спрямування у особи може виникнути незалежно від професійної приналежності. Так, існують випадки, коли працівники у сфері освіти в Україні потрапляли у складні життєві обставини і потребували допомоги з боку держави саме у формі отримання соціальних послуг.

Проте, на нашу думку, необхідно розробити та затвердити Державний стандарт щодо надання соціальних послуг саме такій категорії населення як працівники у сфері освіти України. Мета розробки та затвердження такого державного стандарту – укріплення функціонування системи соціального забезпечення працівників у сфері освіти, реалізація превентивної функції системи соціальних послуг (недопущення потрапляння працівників у сфері освіти в Україні у складні життєві обставини, особливо зважаючи на невисокий рівень заробітної платні працівників у сфері освіти в Україні), а як наслідок – підвищення престижу професій у сфері освіти в Україні та побудови освіченого самобутнього українського суспільства у сучасних реаліях. [16]

Для працівників у сфері освіти в Україні актуальними були би соціальні послуги, що передбачають покращення умов життя, мінімізацію ризиків потрапляння у складні життєві обставини працівників у сфері освіти в Україні та їх сімей (наприклад, допомога із забезпеченням житла для постійного місця проживання, безкоштовне медичне обслуговування, можливість отримувати ліки за зниженою вартістю, безкоштовні путівки для санаторно-курортного відпочинку/лікування тощо). [8]

Державний стандарт щодо надання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні мав би передбачити загальні підходи щодо організації та надання таких соціальних послуг, визначення індивідуальних потреб, порядок укладання **договору про надання таких соціальних послуг, місце й строки надання таких соціальних послуг, їх зміст та фінансово-економічне обґрунтування їх вартості.** [12]

Важливу роль у подальшій реалізації належного функціонування соціальних послуг як однієї із форм соціального забезпечення працівників у сфері освіти в Україні має відігравати профспілка працівників освіти і науки України. Профспілка може ініціювати проведення, наприклад, круглих столів з даної тематики з залученням представників державної влади, що мають відношення до питання реалізації реформування системи надання соціальних послуг в Україні. Такі заходи, беззаперечно, будуть позитивно впливати на належне функціонування системи соціальних послуг для такої категорії осіб як працівники у сфері освіти. [6]

Отже, для належного забезпечення введення в дію положень нової редакції Закону «Про соціальні послуги» в Україні необхідно розробити низку нормативно-правових актів (актів КМУ, наказів Мінсоцполітики, а також інших органів влади), що відповідно буде мати наслідком поступового скасування підзаконних нормативно-правових актів щодо скасування попередніх редакцій вищезазначеного Закону. Вирішення проблеми неналежного функціонування системи надання соціальних послуг в Україні буде запровадження децентралізації для порядку отримання

соціальних послуг (у тому числі надання соціальних послуг таким категорії осіб як працівники у сфері освіти в Україні).

Окрім того, ми вбачаємо за необхідність затвердження Державного стандарту щодо надання соціальних послуг працівникам у сфері освіти в Україні, оскільки наразі такого державного стандарту не існує, і це є прогалиною законодавчого масиву в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про соціальні послуги: Закон України в ред. від 07.01.2019 року; Електронний режим, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Кодекс законів про працю України в ред. від 25.09.2019 року Електронний режим, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Про охорону праці: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668) від 20.01.2018 р. Електронний ресурс, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Указ Президента України Про Національну доктрину розвитку освіти від 17.04.2002 року Електронний ресурс, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
5. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» // Електронний ресурс, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
6. Близнюк В.В., Соціальна політика України в контексті інтеграції до Європейського Союзу/ Близнюк В.В //Електронний ресурс, режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_58_uk.pdf
7. Мусієнко І.І. Освіта і безпека: до проблеми реалізації національних інтересів у сфері освіти / Мусієнко І.І. //, [Електронний ресурс], режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2012_39_14
8. Петрик Л.О. Система державних гарантій науково-педагогічних працівників: сутність і шляхи удосконалення / О. Л. Петрик. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2014. - № 12. - Електронний ресурс, режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_12_15
9. Помінова І.І.Соціальна відповідальність освіти в умовах інтелектуалізації економіки/Помінова І.І.// Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-413/economic-theory-and-history-413/20616-413-0348>
10. Шевчук П. І. Соціальна політика: 2-е вид / П. І. Шевчук. — Львів: Світ, 2005. — 400 с.
11. Холостова, Е.И. Глоссарий социальной работы / Е.И. Холостова. - М.: Изд-во «Дашков и К», 2007. – 220 с
12. Онуфрик Маріанна: Реформа десятиріччя, 7 ключових нововведень закону про соцпослуги.// Електронний ресурс, режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/05/13/236845/>
13. Дубич К.В. Сучасна система надання соціальних послуг України// Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток», випуск № 3, 2015 р., [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=821>
14. Ляш О.О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь : [Електронний ресурс]/ О.О. Ляш // Нац. ін-т стратег. досліджень : веб-сайт. - 2014. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/763>.
15. Белевцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 / Я. С. Белевцова. – Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х., [б. в.], 2011. – 20 с.
16. Нечосіна О.О.: Функціонування системи соціальних послуг в Україні, короткий опис:аналітична доповідь, Київ, 2019 [Електронний ресурс], режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/510/3>